ANDRZEJ F. DZIUBA*

ŁÓWICZ

Joseph Grzywaczewski, *La religion catholique en Pologne dans le contexte des autres pays d'Europe*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2012, ss. 146.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2013.058>

Dzieje Polski są pasjonującym doświadczeniem historii jednego z ważniejszych narodów i państw Europy. Data, która zapoczątkowuje te ponadtyśiącletnie dzieje, to rok 966, a więc chrzest pierwszego polskiego władcy, księcia Mieszka I, zwłaszcza za sprawą jego małżonki Dąbrówki. Ta prawda wejścia w chrześcijańską tradycję zachodnią pozostanie przez wieki jedną ze specyfik Polski.

Oczywiste jest zatem zainteresowanie katolicyzmem w Polsce, który jest wiodącą religią. Zresztą posługa Kościoła katolickiego w Polsce, na przestrzeni dziejów, wielokrotnie włączana była w wiele sfer społecznych i kulturowych, a w okresach niewoli także społeczno-politycznych. Dlatego z oczekiwaniem należy przyjąć prezentowane opracowanie, które wydane zostało jako 8 tom serii "Religie świata – świat religii", ukazującej się pod redakcją Eugeniusza Sakowicza i Krzysztofa Sakowicza. Obydwaj są wybitnymi specjalistami w zakresie problematyki religijnej oraz religiologicznej, a jednocześnie autorami wielu artykułów i prac naukowych, także w językach obcych.

* Bp Andrzej F. Dziuba – mianowany biskupem łowickim 27 marca 2004 r. Przewodniczący Rady Naukowej Konferencji Episkopatu Polski od 14 marca 2007 r.

Autor omawianej książki jest doktorem habilitowanym teologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i rektorem Seminarium Polskiego w Paryżu. Wybitnym specjalistą w zakresie patrologii. Autorem wielu artykułów i opracowań, także w językach obcych, m.in. *La relation du Fils au Pere dans les conceptions theologiques des origines au Concile de Nicee* (Paris 2012).

Książkę otwiera przedmowa bp. Wiesława Lechowicza, delegata Konferencji Episkopatu Polski do spraw Duszpasterstwa Emigracji Polskiej (s. 5–10). Następnie zamieszczono krótki wstęp (s. 11–12), a całość podzielono na dwanaście rozdziałów, z których większość treści uszczegółowiono paragrafami.

Dla schematycznego przybliżenia zawartości treściowej warto przytoczyć choćby tytuły poszczególnych rozdziałów: 1. Dziedzictwo kulturalne i duchowe krajów zachodnich (s. 13–19); 2. Kultura: asymilacja i pogłębienie (s. 21–33); 3. Kwestia heretyków i czarownic (s. 35–41); 4. Wyprawy krzyżowe i inne formy obrony chrześcijaństwa (s. 43–45); 5. Relacje między Kościołem a władzą cywilną (s. 47–51); 6. Kryzys społeczności pluralistycznej i tolerancja (s. 53–70); 7. Upadek Królestwa Obojga Narodów i jego konsekwencje dla Kościoła (s. 71–77); 8. Polska wobec komunizmu i modernizmu (s. 79–82); 9. Polonia na emigracji s. 83–86); 10. Między suwerennością i katastrofą (s. 87–92); 11. Sytuacja w epoce współczesnej (s. 93–105); 12. Kościół w Polsce po Janie Pawle II (s. 107–109).

Treściowo książkę zamyka zakończenie (s. 111–112) oraz krótkie streszczenie w języku polskim (s. 113–114).

Następnie zamieszczono 13 aneksów w formie tekstów oraz mappek (s. 115–129): 1. Ważniejsze daty (s. 115–116); 2. Religie w Królestwie Obojga Narodów (s. 116); 3. Gall Anonim, opis terytorialny Polski s. 117–118); 4. Adam Mickiewicz, fragment z wykładów w College de France (s. 118–119); 5. Wincenty Kadłubek, o początkach państwa polskiego (s. 119–120); 6. Wizyta cesarza Ottona III w Polsce w opisie Galla Anonima (s. 121–122); 7. Prawo „Neminem captivabimus” wydane w Jedlina 4 marca 1430 r., a wprowadzone w Krakowie w 1433 r (s. 122); 8. Mapka Zjednoczonego Królestwa Polski i Litwy w 1630 r (s. 123); 9. Fragment z książki A. Żaryna na temat Konfederacji Warszawskiej z 28 stycznia 1573 r. (s. 123–124); 10. Historia żydów w Polsce (fragment) (s. 124–125); 11. Unia Brzeska (1596). Szczególnie katolicyzm ukraiński: wschodni i jego miejsce w Rzymie (s. 125–127); 12. Mapka Polski w latach 1918–1939 (s. 127); 13. Papież Jan Paweł II (s. 128–129).

Z kolei zamieszczono wykaz skrótów (s. 131), bibliografię podzieloną na źródła (s. 132–133) i literaturę (s. 134–142) oraz dość obszerny spis treści (s. 143–145).

Oto interesujące opracowanie, które zapewne wyrosło także z długoletniego przebywania i pracy w środowisku francuskim, zwłaszcza Seminarium Polskim w Paryżu, a obecnie w Issy-les-Moulineaux. Pozwoliło to zapewne autorowi na osobiste doświadczenie zainteresowań wokół dziejów katolicyzmu polskiego. Oczywiście jest to zawsze pytanie o ten sam Kościół katolicki, a więc powszechny, który pełni swoją misję wiary i ewangelizacji *hic et nunc*. To zaś może nadawać różne odcienie i barwy, zresztą byłoby czymś dziwnym gdyby tak nie było. Wydaje się, że ks. prof. J. Grzywaczewski umiejętnie uchwycił wiele z tych elementów.

Autor analizuje trzy wielkie problemy, jego zdaniem dyskutowane zarówno w kraju, jak i zagranicą. Jako pierwszy jawi się kultura polska, wraz z pytaniami, czy jest ona oryginalnym fenomenem czy tylko naśladownictwem? Drugi zaś dotyczy tolerancji. Podobnie stawia się przeciwstawne opinie, Polska jest tolerancyjna lub nie. Wreszcie trzeci problem dotyczy Unii Brzeskiej z 1596 r. i często podnoszony jest w dialogu ekumenicznym. Zdaniem paryskiego profesora we wszystkich tych problemach znacząca rolę odgrywała religia katolicka, choć trzeba ją widzieć w kontekście historycznym, kulturowym i teologicznym. Wszystko to ułatwia lepsze zrozumienie przeszłości oraz wiele aspektów współczesności (s. 11).

Faktycznie „autor dokonuje prezentacji katolicyzmu w Polsce w aspekcie jego specyfiki w stosunku do innych krajów europejskich. Książka pisana jest z myślą o Czytelniku niewtajemniczonym w historię i kulturę Polski” (s. 113). Ta ostatnia uwaga może budzić pewne wątpliwości gdyż jest dość jednostronna i wręcz wymaga pewnej wiedzy, aby móc krytycznie śledzić proponowane treści. Zresztą sam autor przyznaje się do skrótów i wyborów (s. 12), ale już to jest pewnym opowiedzeniem się za danymi prezentowanymi, a przemilczeniem innych.

Cennym dopowiedzeniem zasadniczej narracji są teksty źródłowe opublikowane w aneksach. Jest to okazja do bezpośredniego sięgnięcia do fundamentalnych materiałów, które są tak łatwo dostępne. Zamieszczone mapki i wykres także czynią prezentowane treści bardziej komunikatywnymi.

W przedmowie bp. W. Lechowicza znalazły się nieścisłości czy braki precyzji. Kard. August Hlond nigdy nie był arcybiskupem poznańskim i warszawskim. Po swej nominacji w 1926 r. był najpierw arcybiskupem

gnieźnieńskim i poznańskim, a od 1945 r. arcybiskupem gnieźnieńskim i warszawskim, jednocześnie pełniąc cały czas posługę Prymasa Polski (s. 8). Obecny abp Zygmunt Zimowski nie był arcybiskupem radomskim, gdyż taka stolica biskupia nie istnieje (s. 9). Wskazując na rok 1964, wypada raczej o Prymasie Stefanie Wyszyńskim pisać „cardinal” niż „Mgr” (s. 9). Skoro wskazuje się na tytuł „Sługa Boży” w stosunku do ks. Ignacego Posadzego oraz kard. Augusta Hlonda wypada także tę samą informację podać o kard. Stefanie Wyszyńskim. Także wątpliwości budzi zasadność sformułowania „dans le contexte des tensions autour du nouveau Primat” (s. 8), zwłaszcza jeśli ma się na myśli adresatów tej książki.

Także tekst zawiera wiele nieścisłości i brak precyzji. Oto jeden z przykładów: aktualnie nie ma wydziałów teologicznych na uniwersytetach państwowych we Wrocławiu, Tarnowie i Białymstoku. Jak słusznie zauważono we Wrocławiu jest natomiast papieski Wydział Teologiczny. W Tarnowie jest Wydział Teologiczny, który jednak przynależy do Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie. Z kolei w Białymstoku istnieje tylko Międzywydziałowa Katedra Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Białymstoku. Podobna katedrę na tym Uniwersytecie ma także Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny. Szkoda, że w tym zestawieniu pominięta Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie, która od niedawna nosi nazwę Akademia „Ignatianum” i składa się z dwóch wydziałów (s. 109).

Dla Stefana Wyszyńskiego, biskupa lubelskiego, w 1946 r. nominacja papieska Piusa XII oznaczała posługę arcybiskupa gnieźnieńskiego i warszawskiego. Szczególnie jednak brzemienym była posługa Prymasa Polski, która swe historyczne osadzenie ma właśnie w arcybiskupstwie gnieźnieńskim od czasu abp. Mikołaja Trąby (+ 1422) i czasów Soboru w Konstancji (1414–1418). Szkoda, że ten fakt nie został wskazany w zestawieniu ważniejszych dat, gdyż jest to niezwykle brzemienne w swych wieloaspektowych skutkach, nie tylko kościelnych (s. 115). Dlatego jest ukazywaniem niepełnej prawdy, a wręcz jej zacieraniem, gdy pomija się nominację na arcybiskupstwo w Gnieźnie (s. 93, 115).

Szkoda, że w książce o charakterze historycznym zabrakło indeksu nazwisk oraz geograficznego. Zwłaszcza ten pierwszy ma szczególne znaczenie dla czytelnika, do którego adresowane jest to opracowanie.

Dziwna jest kolejność systematyki zestawu źródeł; trudno odszukać systematyzujący klucz. Natomiast w interesującym zestawie literatury także ze zdziwieniem należy zauważyć załamanie się zasad alfabetycznej

kolejności. Można napotkać opracowania przywoływane w przypisach, a jednocześnie ich brak w zestawieniach bibliograficznych (s. 105). Spotkać także można błędy w skrótach (s. 58), stronach czy kolumnach (s. 94, 135, 140). Zapewne wiele nieścisłości czy wątpliwości wynika z braku odpowiednio starannej korekty redakcyjnej oraz technicznej.

Opracowanie ks. prof. J. Grzywaczewskiego jest syntetyczną ofertą wizji miejsca i roli Kościoła katolickiego, choć autor używa w tytule terminu religia katolicka, na przestrzeni ponadtysiącletniej historii. Dobry jest zasygnalizowany także w tytule kontekst innych krajów europejskich. Tym samym jest to pewna szansa symultanicznego widzenia problemu. Jednak trzeba powiedzieć, że dochodzi to do głosu w niewielkim stopniu. Dobrze, że autor dostrzega także, w całym kontekście współczesności, potrzebę pracy duszpasterskiej.